

Чому гетьман Павло Скоропадський улітку 1918 р. здався до економічної блокади Криму?

Як відомо, у кримському питанні лідери Центральної Ради виходили з тогочасних уявлень про майбутню федеративну конструкцію нової демократичної Росії, до складу якої мали б увійти як Україна, так і Крим. Півострів не вважався українською етнічною територією і його статус на переговорах у Бресті не обговорювався. Тільки в умовах звільнення України від більшовиків навесні 1918 р. уряд усвідомив важливість володіння півостровом і Чорноморським флотом. Було навіть зроблено спробу зайняти стратегічні об'єкти у Криму, однак німецьке командування примусило УНР вивести свої військові підрозділи з півострова.

Політика Німеччини щодо Криму не мала чіткої загальнодержавної визначеності. В умовах війни провідну роль відігравало верховне командування, зокрема генерал Е. Людендорф. Крим розглядався як стратегічно важливий плацдарм просування інтересів Райху у близькосхідному напрямку та подальшої німецької колонізації Причорномор'я. Водночас німці мали рахуватися з позицією кримськотатарського населення, яке складало третину жителів півострова, а також з інтересами Туреччини у цьому регіоні. Щодо домагань української сторони, то їх не було враховано.

Прийшовши у кінці квітня 1918 р. до влади, гетьман П. Скоропадський зайняв тверду позицію щодо Криму і Чорноморського флоту. На засіданні Ради Міністрів 7 травня розглядалося питання про кордони України. В ухваленій постанові зазначалося: «Звернути особливу увагу на необхідність приєднання Криму до України». 10 травня гетьман направив послу Німеччини А. Мумму офіційну ноту, в якій наголошувалося на економічних зв'язках України з Кримом, звідки постачається сіль, вино, тютюн, садовина. Указувалося, що без Криму Україна виявиться відрізаною від Чорного моря. З прилученням Криму тісно пов'язане питання Чорноморського флоту, який через застарілість немає жодної цінності для Німеччини, але втрата його Україною стане болючим ударом по національній гордості українського народу. На завершення П. Скоропадський запевняв, що передача Криму зробила б Україну міцним і вірним союзником німецької держави.

У середині травня в Міністерстві закордонних справ відбулася нарада щодо кримської проблеми за участю урядовців, військових та науковців. Відомий правник А. Богаєвський заявив, що без Криму Україна буде відкинута на схід і північ, в обійми Москви, а самостійність гетьманату буде ілюзорною. Його підтримали інші учасники наради — М. Василенко, А. Галіп, О. Ейхельман. Глава МЗС Д. Дорошенко направив листа німецькому й австро-угорському посольствам про офіційну позицію українського уряду у кримському питанні. В ньому зазначалося: «Стоючи на принципі самоозначення, не бажаючи порушувати волі населення, нарешті, розуміючи різні відміни

в житті Криму, Український уряд вважає, що приєднання Криму може відбутись на автономних підставах».

Однак вирішальна роль у визначенні статусу Криму все ж належала німецьким військовим. З дозволу командувача розквартированого на півострові корпусу генерала Р. Коша у червні було сформовано місцевий уряд. Його очолив генерал-лейтенант Матвій (Сулейман) Сулькевич — за походженням литовський татарин, колишній командир 1-го Мусульманського корпусу, переконаний монархіст проросійської орієнтації. В урядовому зверненні до населення проголошувалася самостійність півострова до з'ясування його міжнародного становища, відновлення законності та порядку.

Керівництво Української Держави не визнало уряд С. Сулькевича, прирівнюючи його до губернського старости і направляючи документи українською мовою. Той прислав голові Ради Міністрів Ф. Лизогубу телеграму різкого змісту, підкресливши, що він не «староста», а глава уряду самостійного краю і наполягає на встановленні відносин російською мовою. До речі, державною мовою в Криму було проголошено російську, водночас офіційно могли використовуватися татарська і німецька. Керівництво Криму відразу зайняло антиукраїнські позиції. Зокрема С. Сулькевич видав розпорядження: «Ні в які відносини з урядом України не вступати, а в разі отримання вимог від уряду України, такі не виконувати».

У липні 1918 р. українсько-кримське протистояння поглибилося. За свідченнями Д. Дорошенка, почалося переслідування української преси, відмова приймати телеграми й офіційні папери українською мовою, призначені до Криму українські повітові старости змушені були залишити півострів. С. Сулькевич видав інструкцію про облаштування кордону з Україною, намагаючись залишити за Кримом Чонгар з соляними промислами та Арабатську стрілку. У свою чергу український уряд хотів встановити кордон південніше Перекопа. У місті утворилося дві думи та комендатури. Нерідко доходило до перестрілок між кордонними вартами. Обидві сторони намагалися заручитися підтримкою німецького командування. Однак Берлін, не зважаючи на офіційне визнання Української Держави і невизнання Криму, намагався зберігати статус-кво, залишаючи обидва державних утворення в якості сателітів Німеччини.

П. Скоропадський розумів велику економічну залежність Криму від України, звідки постачалося зерно, цукор, жири, деревина, метал, вугілля та інші товари. У середині серпня Рада Міністрів запровадила економічну блокаду півострова. Було припинено залізничне і морське сполучення, торговельні операції, поштовий зв'язок тощо. На такий крок українські урядовці наважилися, використовуючи істотні розходження у кримській політиці німецьких військових з відомством канцлера та МЗС. Очевидно, була й негласна підтримка начальника штабу командування групи «Київ» В. Гренера та посла А. Мумма, для яких першочерговим завданням стало забезпечення поставок до Німеччини українського хліба та сировини, що залежало від позиції гетьманського уряду.

Економічна ізоляція Криму невдовзі призвела до суттєвого погіршення продовольчого становища населення, у Сімферополі й Севастополі було запроваджено карткову систему. Під загрозою опинився врожай фруктів через неможливість їх вивозу традиційним споживачам за межами півострова. На уряд С. Сулькевича почали тиснути промисловці, садівники, місцеві органи з метою відновлення відносин з Україною. З'їзд Таврійського союзу борошно-мелів висловився за економічне об'єднання з гетьманатом. Сімферопольська спілка садівників звернулося до українського і кримського урядів з закликом скасувати тарифну блокаду. Представницьке зібрання делегатів торгово-промислових організацій, банків, кооперативів, біржових товариств, продовольчих управ висловилося за митне об'єднання з Україною. Чимало органів земського і міського самоврядування виступили за входження Криму до Української Держави на засадах автономії. Частина проросійськи орієнтованих діячів убачала у приєднанні Криму до України можливість у майбутньому спільного транзиту до відновленої Росії.

Уряд гетьманату також уживав заходів для активізації громадсько-політичного життя українців Криму. Зокрема, підтримувалося видання газет, поширення літератури, створення культурно-просвітницьких осередків. У кінці серпня відбувся перший з'їзд українських організацій півострова, який ухвалив низку постанов щодо подальшого розгортання мережі національних культурно-освітніх установ, україномовної преси, курсів українознавства тощо. З'їзд обрав координаційний орган — Крайову українську раду в Криму.

Попри складне продовольче становище краю, налаштованість різних верств населення на покращення відносин з Україною, уряд С. Сулькевича продовжував політику конфронтації. Його емісари в Берліні — міністри Д. Сайдамет і В. Татищев — домагалися від німецького уряду тиску на П. Скоропадського з метою зняття економічного ембарго. Однак літні невдачі Німеччини на Західному фронті зробили її керівництво більш поступливим щодо намірів гетьманату приєднати Крим і отримати Чорноморський флот.

Під час державного візиту до Німеччини в першій половині вересня П. Скоропадський фактично отримав згоду на включення Криму до складу Української Держави. У Берліні відбулася його зустріч з міністром кримського уряду графом В. Татищевим, який, на думку гетьмана, «абсолютно змінив свої погляди на кримське питання». Тепер він уважав, що злиття Криму з Україною цілком можливе, але при умові припинення економічного бойкоту кримського уряду. Було домовлено, що граф направить телеграму С. Сулькевичу про приїзд до Києва делегації для з'ясування умов приєднання Криму. П. Скоропадський телеграфував голові уряду Ф. Лизогубові про зняття митної блокади.

18 вересня це питання розглядалося на засіданні Ради Міністрів. Було ухвалено тимчасово припинити митну війну з Кримом за умови негайного прибуття до Києва вповноважених осіб для переговорів. Міністру фінансів

доручалося зняти митний огляд вантажів, які направляються на півострів. Було обумовлено, що переговори про злиття Криму з Україною мають вести відповідні міністри особисто. На виконання цієї постанови митний контроль на час українсько-кримських переговорів було дещо послаблено. Остаточне рішення про зняття ембарго на поставки товарів до Криму ухвалено 15 листопада 1918 р. на першому засіданні нового уряду, очолюваного С. Гербелем. У часі воно збіглося з відставкою уряду С. Сулькевича, але припинення митної війни з Кримом у постанові пояснювалося «новим напрямком політики Кабінету стосовно Росії», тобто зміною політичного курсу України на федерування з найбільшовицькою Росією. Питання кримської автономії для П. Скоропадського втратило актуальність.

Руслан Пуріг